

LO CATALANISME (*)

Y LA LITERATURA CATALANA

SENYORS:

DESDE que 's trova en nostra ciutat l' ilustre home públich á qui en est moment festejam, sos amichs, no ja solicitant ó estimulants sos desitjos, ans coadjuvant al afany de coneixer y estudiar que sol distingir á las personas tant ricas com es éll en dots intellectuals, s' han esforsat en ferli coneixer tot lo que de notable enclou nostra ciutat dintre sos murs y en posar á sa vista las manifestacions capdals de sa vida industrial, mercantil, y, si se 'ns permet lo vocable, de sa vida suntuaria.

L' hem vist contemplant, y admirant sens dubte, los monuments d' art qu' hem heretat de nostres avis, y que, mes sortosos que molts altres, un temps nostra gloria, y

* Lo present discurs, llegit per lo Sr. Sardá en la sessió solemne celebrada per l' Ateneo Barcelonés, en honor al Sr. Cánovas, lo traduhim del Butlletí de dita Societat.

en qual enrunament podem dir com lo poeta que tots hi posarem nostres mans, enlayran encara avuy sos murs ardits, encís del viatjer y desesperació del artista: l' hem vist fullejant los pergamins que tancan nostres deposits diplomátichs y llegint en sos fulls arnats la historia viva de lo que forem: en nostras construccions modernas, en l' interior dels nostres tallers y de nostras fábricas, á bordo de las naus que enmenan nostra activitat á las platjas mes llunyanas, ha llegit nostre hoste lo que som, y per la combinació de tots aquestos datos sa clara inteligencia haurá pogut entreveure com en horisont rialler, lo que podem esser, lo que tenim dret d' esser, lo que serem sens dubte, á mida que 'ls germens vitals que en nostre pit duyem reclosos vajin desenrotllantse en proporció de sa virtualitat y energia Aixó es, Senyors, si aixís podem dir-ho, 'l cos de nostra ciutat; mes ella, com totas las colectivitats orgánicas, té també la seva ánima, y aquesta ánima sas manifestacions características que no ha de desconèixer qui vulga formarse del conjunt una idea complerta y atinada.

¿Que millor en aquest acte y devant d' aquesta Corporació que si no es lo centre de las manifestacions intellectuals de nostra Ciutat, ho es, al menys, de quant la mateixa enclou en aquest orde-testimonis tots vosaltres que m' escolteu — ¿que millor, dich, en aquest lloch y en aquest moment que parlar d' aquella ánima, que trassar, encara que sia á grans rasgos, un cuadro de sa vida intelectual, com que en ella 's traduheix y manifesta una de las parts mes principals de nostra manera íntima d' esser?

Empero, Senyors, confesso haverme avansat massa: lo breu temps de que m' ha sigut dat disposar, lo mes breu encara, que m' es lícit pendreus en aquest instant, per una part, y per altra 'l curt alé de mas pocas forsas, me privan d' allunyar á tanta distancia 'is horisonts de mon discurs, los quals penso y dech reduhir á termens mes circunscrits, limitantme á parlar de una de las manifestacions mes originals y, fora de nostras provincias menos coneguda d' aqueixa vida intelectual á que 'm refereixo.

Parlo, Senyors, de la literatura catalana, del renaixement de nostra llengua en lo mon d'el art y de la poesia, fenomen complexo, perque te tant de literari com de social y encare, si 's vol, de polítich, que ve realisantse al nostre entorn de fa mes de vint anys, fenomen censurat pe 'ls menos, aplaudit pe 'ls mes, y discutit y de bon grat ó de mal grat seguit per tots; fenomen, en fí, que per las causas de que procedeix y pels resultats á que dona lloch, presta materia d'interminables reflexions al crítich y al historiador, al publicista y fins al home de govern.

He dit que 'l renaixement de la literatura catalana ha vingut sent un fet si discutit per tots ensalsat per los mes, y tots vosaltres, Senyors, sou testimonis de que al afirmar-ho no m'he allunyat gens de la veritat. Ja compendreu naturalment que parlo de las personas ilustradas, no d'aqueix vulgo, aqui com per tot gens escás, que considera 'l cultiu de la poesia y en general de la literatura com mer passatemp d'ánimas lleugeras, ó de temperaments afe-minats. Parlo pel contrari, dels que saben veure 'l caràcter trascendental que distingeix aquest ram de producció del esperit humá; dels que veuen en lo teatro y en la novela una deu de purs goigs estetichs pera l'ánima, un medi de son millorament, y una cátedra ahont, ab la pintura de la realitat, se donan lliçons de vici y de virtut; dels que ouhen en la poesia quelcom de mes que 'l ressó armoniós de sos accents y de sas rimas ó l'elegant artifici de sas frases, y comprenen que ell es lo vas ahont se conté lo perfum de tots los sentiments, y bull, fins á vessarse lo vi de tots los entussiasmes.

A escepció d'eixas ánimas vulgars, afegeixo, com deya avans, que 'l renaixement literari catalá ha sigut lo fill viciat y ho es encara, de tots nosaltres. Cosa maravellosa! En aquesta edat de disgregació de voluntats y d'opinions, en estos temps que ab prou feynas hi ha duas personas que converjeixen de tot en tot en un mateix punt de vista, perque á la curta ó á la llarga, brollan las diferencias, be que sia en punts de detall, no insignificants;

donchs en aquestos temps, desde la extrema dreta fins á l' extrema esquerra, tots á la una, los qui no han pres part activa en lo moviment han encoratjat als que lluytavan en lo camp ó, al menos, s' han abstingut de posar fre á sa branzida. Com no, si ab tot y que sas aficions y entusiasmes no semblavan esser los mes compatibles ab la idea que glatia en lo fons de la restauració literaria, 'ls que s' asseyan en los banchs del centre foren los que verdaderament prengueren la iniciativa? Escuseume, Senyors, que fassi us d' aquesta metàfora presa del llenguatge parlamentari; ella ve com duta per la ma al veure sentat entre nosaltres á qui sens disputa, reconeguinho, y efectivament lo reconeixen, amichs y adversaris, ocupa un dels primers llochs entre las eminencias de la tribuna espanyola contemporánea.

Pera judicar la importancia fundamental d' una restauració literaria com la que venim presenciant á Catalunya, pera reconeixer si ha tret arrels, si respon á algun sentiment poderós y general, cal fixar l' atenció en aquells que han sigut sos autors y en los que han seguit sent sos sostenidors.

Recorregueu la ja interminable llista de nostres escriptors y de nostres poetas, fixeu los ulls en lo públich que primer li ha prodigat sos aplaudiments, y veureu representats entre ells totas las opinions políticas y totas las opinions filosóficas, tots los partits y totas las fraccions de cada partit. Mes encara, y entrant en altre ordre de fets: desde'ls absolutistas del pretendent D. Cárlos que posavan en boca de son rey una proclama escrita en catalá, fins als partidaris mes avansats de la escola democrática que han cregut que un dels medis mes actius de propaganda era la publicació de un periódich diari en catalá, passant per lo comte de Chestre, que en dias precursors de la Revolució de Setembre pretenia aturar la avalotada corrent invocant en catalá los sentiments patriótichs dels catalans—y aquestos fets, encara que estranys als merament literaris, se relacionan ab ells ab la relació que enllassa 'ls síntomas

diversos de un sol y únich estat—tots á la una, 'ls blanchs y 'ls negres, los roigs y los grochs, han sentit l' influencia de quelcom que vagava per l' atmósfera, de quelcom que s'infiltrava en las venas per medi del ayre que respiravam.

No temau, Senyors, y faig aquesta advertencia perque se 'l que dech á l' ilustre persona á qui 's dedica aquesta vetllada, al públich que m' honra ab s' atenció y á la Societat que m' ha distingit inmerescudament confiant-me un torn de lectura; no temau, dich, que 'm fique en lo camp privat y pera mi poch atractivol de la política; empero 'l fet que venim estudiant, segons avans he indicat, es un fet complex que prové de causas de diversos ordes, tant diversos y tant múltiples com han sigut y son sas manifestacions, y es impossible sots pena de no esser fidel en l' exámen, deixar de posar las mans en aquesta massa roent, encara que sia ab perill de cremarnos.

Perque jo entench que no ja la historia literaria de Barcelona y en general de Catalunya, si no sa historia tota en lo segon ters del present segle y fins á la fetxa, te sa clau en aixó que s'ha dat en nomenar catalanisme y que jo, inseguint la costum general, designaré ab aquest mateix nom. Tingas en comte que jo no discuteixo, faig historia com jo la conech, compto 'ls fets com los veig. Y en lo mon, Senyors, hi ha que transigir y contar ab los fets per durs, per antipátichs que sian á voltas.

Donchs be, Senyors, jo aixís ho crech; aqui tots hem sigut, tots som mes ó menos catalanistas; los que confessem y 'n fem gala de serho y 'ls que se 'n donan á menos, los que 's creuhen tenir mes odi al catalanisme, com los que l' aplaudeixen; sos adversaris com sos campeons.

Jo no se 'l que passa en altres parts d' Espanya, ni tampoch al estranger, empero no deixo de veurer que aixis com en relació ab los estranjers som, y 'ns sentim orgullosos de serho, espanyols ans que tot y sobretot, en relació ab los fills de las altres provincias que constituheixen la entitat espanyola, som sempre catalans. Nosaltres morim en Girona pera salvar la independencia, no de

Catalunya, sino d' Espanya; nosaltres enviem al Africa á nostres voluntaris pera que 'l plom dels enemichs, no de Catalunya, sino d' Espanya, 'ls delmes al peu de las trinxeras de Tetuan, y torni á delmar sos restos en Wadras; nosaltres tornem á enviarlos als inhospitalaris boscos de Cuba porque alli morin ab la mort heroica, mes que sia ignorada, del centinella que no vol abandonar son lloch, pera deixar incólume l' honor no de Catalunya, sino d' Espanya; nosaltres, no per Cataluuya sino per Espanya, quan sone l' hora de las grans reivindicacions nacionals, anirem á Gibraltar; pero quan tornem d' Africa ó de Cuba, lo mateix que quant tornarem de Gibraltar, fixem primer que res nostres ulls y nostres cors en las simas de nostra patria materna, y als peus de aquesta deposem una meytat dels llorers que en los camps de batalla conquistarem.

Y tot aixó, Senyors, no es retórica de convenció; es lo mirall figurat, pero transparent, de la realitat. Tots los que m' escoltau, fills de Catalunya, tots sentiú en lo fons de vostras ánimas que no faig sino expressar en termes pálits lo que constituheix la essencia mes íntima de vostres sentiments. Aneu al extranjer; desterreuvos per mes ó menos temps de vostra patria; y quan ausents d' ella sentiú son dols anyorament, y se os oferescan de sopte á vostres ulls un fill de nostras provincias y un fill de las demás provincias germanas, á aquest li apretareu la má cordialment, á aquell l' estrenyereu fortament contra vostre cor.

Sentiú alguna cosa semblant á lo que ha de sentir la dona que 's casá per conveniencias de familia y en la que la vida comuna y las nobles qualitats del espós, han fet naixer un afecte respectuós, indestructible, pero á voltas poch expansiu, al recordar la casa hont va naixer y las parets que foren testimonis carinyosos de sos jochs infantils y de sos primers ensomnis de donsella.

Ara bé, y permeteume que seguezca la comparació: l' espós prudent, que vol la pau de la familia y sab com se

governan los sentiments, per comte de atormentarla ab sa gelosía, per comte de voler arrancar ab la violencia aquestos volguts recorts de la juvenesa, y, ja en l'ensegament que las discordias conjugals solen produhir, en lloch de tallar lo vol á las mes ignocentas aspiracions de son ánima, y vigilar sas mes insignificants accions, y estampir per forsa en sa propia voluntat la voluntat de la esposa, en lloch de tot aixó, tinga envers ella las atencions que son lo pa dels matrimonis felissos, vetlli per ella com vetlla 'l que sap estimar y pensar al meteix temps; y l' espós, no ho dubti, logrará á la fi que s' identifiquin en un sol y únich afecte, l' afecte de l' esposa per la casa del espós y l' afecte de la filla per la casa hont volaren sos anys de juvenesa.

Donchs bé, senyors, la literatura catalana moderna ve á representar en aquesta comparació, la tendre mirada qu' en certs moments, aquestos moments en que 'l sentiment invadeix y ocupa tots los dominis del ánima, dirigeix la esposa desde 'l fons de son sér á la casa payral; es la cansó en que en sa juvenesa exhalava sas tristors ó sas alegrías, y que á voltas, en mitj de sas greus atencions de casada, torna á brollar en sos llavis. Mes no temeu, senyors; encara qu' en alguna ocasió 'ls desdenys y 'l sever procedir del marit baixin al fons de son cor á extremir las fibras del orgull ¡qué més! encara qu' en un instant de desvaneixement exale un jemech en qual remor s' insinuen vagament los accents de la rencunia ó del despit, no temeu; la esposa es honrada, sap lo que 's deu á sí mateixa y lo que deu á son marit, y la esposa honrada paga la protecció afectuosa que d' ell reb ab l' afecte tranquil, pero fondo, que fan naixer lo tracte y las relacions conyugals.

Y heus aquí, senyors, indicat lo carácter mes culminant de tota aquesta literatura provincial de que venim parlant: lo sentiment patriótic es la musa que ha presidit é inspirat son desenrotllament.

Per aixó, observeuho bé; te una gran poesia épica—y comprench en aquesta denominació no sols los géneros ó

'l género que ab ella classifica la retorica, sino en general tots aquells que tenen per objecte la narració d'alts fets y 'l pintoresch recort de las glorias tradicionals. Los catalans, bé podem dirho aixís, tenim escrita nostra historia en vers; a mida que nostres historiadors han anat desentranyant dels vells còdices los noms y 'ls fets de nostres reys y capitans, de nostres polítichs y homes civils, la poesia s'ha anat apoderant d'ells pera grabarlos ab los rasgos vigorosos de la inspiració en las planas de nostre Romancer. Y heus aquí com,—alegremse de tal fet,—á la vegada que feyam reviure la antigua patria, ajudavam á conservar per Espanya entera una forma literaria, lo romans històrich narratiu, que tal vegada haurian olvidat los poetas castellans á pesar de ser lo mes estimat floró de sa poesia y á pesar dels esforços que pera sa restauració feren los, escassos tant com insignes campeons de la escola nacional en la época del romanticisme. Jo veig avuy, senyors, als poetas castellans, jirarse de cara á sa historia patria y continuar la tradició poética que gayrabé inútilment volgueren tornar á afegir fa trenta ó quaranta anys lo may prou alabat Duch de Rivas y 'l fecundíssim Zorrilla. De manera que, y no es vanagloria 'l recordarho porque 'ls triomfs entre germans son comuns, lo moviment literari catalá no ha sigut tan estéril mes enllá de sas fronteras naturals com podria semblar al primer cop d'ull: avuy exporta á la mateixa Cort los Jochs Florals y fa de moda 'ls certámens literaris que obran pas á tants poetas desconeguts: avuy contribuheix á que tingan l'importancia á que son acreedoras formas literarias poch menos que arreconadas, y demá, ab la forsa del exemple, estimulará, si es que no l'ha estimulat ja, com jo crech, la tasca de la reconstrucció de las historias provincials y locals, únich medi de que sia factible algun dia escriure ab complert coneixement de causa la historia general de la nació espanyola encara fins avuy no escrita.

Igual carácter al que venim apuntant ostentan nostra novela y nostre teatro. Be es veritat que la primera ha do-

nat encara escassos fruyts, y que 'l segon, per mes que sia mes rich, fins á tal punt que fora difícil improvisar un altre qu' en tants poch's anys com porta ell de vida arribés al grau d' esplendor á que ha arriuat, deu á circumstancies especials que no es d' aquest moment enumerar, lo veures llensat per camins que segons mon parer no son los mes oportuns; lo camí del lirisme y del efectisme teatral y de la bufonería indelicada. Empero ab tot y aixó la tendencia de la novela catalana, ó mes ben dit, del quadro de costums qu' es lo que principalment constituheix aquella entre nosaltres, aixís com la tendencia del teatro, han sigut quan no presentar en acció lo que narrava la poesia épica, dur á la escena lo que de més característich y genial tancan las encontradis catalanas: sas festas, costums y usos públichs y doméstichs; en una paraula, tot quan constituheix sa vida exterior y quelcom també de sa vida íntima.

De aquesta predilecció envers tot lo que revelés la idiosincracia del nostre poble, ha derivat la que han demostrat tenir nostres escriptors, y á ella debém altra de las seccions mes ricas y mes originals de nostra literatura, pera tot quan fa relació á la que 'n podríam dir vida imaginativa dels nostres compatriotas: sos quèntos y sas tradicions, sas llegendas y sos cants, sas supersticions y sas rondallas, tot ha sigut arrancat dels llavis de nostres pagesos y trasladat á las planas del llibre ó del periódich. Travall laboriós es aquest que en cap lloch d' Espanya, que jo sápigam, s' ha dut á cap en la escala qu' entre nosaltres, y que cal estimular á fi de que sia conegut tot aquest inmens tresor que 'ls sigles han agombolat en la memoria dels pobles y hont l' artista y 'l poeta troban tant que admirar y seguir, l' historiador tant que aprendre, 'l filosof tant que meditar, y fins no pocas vegadas tant que considerar l' home de govern, porque en ell se manifesta ab caràcters inequívochs l' estat social y moral de un poble, estat que convé tenir en comte pera confeccionar un sistema de legislació que satisfassi las veritables necessitats dels que per ell tenen d' esser regits.

Aquest amor á la literatura popular en totes sas manifestacions que la catalana al naixer recullí d' entre las ruinas del romanticisme y feu creixer al foch del patri entusiasme, constituheix altre dels caràcters mes originals de nostra poesia, del qual reb fesomia propia y per lo qual se separa principalment de la poesia acadèmica, la mes corrent enllá del Ebro. Gracias á aquesta afició possehim una poesia tradicional y llegendaria que comta ab veritables joyas, una poesia narrativa de género que també las ostenta gens despreciables, y sobretot, una poesia mística que las té sens altrás que l' igualin avuy per avuy, podem dirho ben alt, en Espanya y fora d' Espanya, y una de quals produccions mes capdalts, me plau així dirho, aplaudirán y admirarán dintre poch, gracias á sa traducció en llengua castellana, tots aquells qu' en Espanya professan veneració á la bellesa literaria.

També la poesia lírica profana ha begut alguna vegada en aquest manantial de la poesia del poble, també ella li ha enmatllevat sas formas literarias, sos motllos morals; pero en aquesta part, ja perque'ls sentiments en que s'inspira no revesteixen caràcter accentuat de localitat, sino que son comuns, ab lleugeras diferencias, als homes de tots los paissos,—ja també perque, romput ó molt aprimat lo fil de la tradició poética, nostres poetas se trobaren sens nort fixo en l'expléndit cel de la lírica moderna,—nuestra poesia lírica, repetesch, no presenta cap signe predominant y que la diferencie de sas congéneres en las demás literaturas. En aquesta part, la nostra, podem dirho aixis, es enterament ecléctica, y ara la veyem ab Byron ó Espronceda malehir de sí y de tot quant la rodeja y complaurers en donar torment á sa propia ánima, ara la veyem batrer sas alas per las alturas de lo grandilocuent y lo sublim seguint la volada genial de Víctor Hugo, ara entona llastimosos sospirs d' amor ó himnes á la mare naturalesa ab Lamartine, ara acorda sos accents als accents nerviosos y trencats d' Enrich Heine, ara, en fi, assimilantse l' ánima pessimista de Leopardi, canta en tetrico só *la infinita vanitat del tot*.

Pero aixís y tot, sense contar nostra literatura ab una poesia lírica genuina, ofereix. si be 's mira, y en aixó s' assembla á las demás branca del gran arbre, certs caràcters que son lo reflexo natural de las condicions fisiològiques, ètnicas y morals de nostre poble. La veurém per regla general sobria en adornos ostentosos, mesurada en los afectes, fins dintre d' aquesta varietat que ha anat á buscar en las demás literaturas, grave en sa expressió, ostentant certa severitat y certa temperansa, que semblan lo reflexo de la severitat de nostras montanyas y portan á la memoria lo temperat de nostres climas.

Aquesta es, senyors, dibuixada á grans rasgos, si no tal com es, tal com jo la entench, nostra literatura provincial. Nascuda y crescuda al foch del sentiment patri, ha adquirit y ostenta com un de sos peculiars distintius lo caràcter de literatura patriòtica; nutrida després per los recorts de nostra historia, ha reunit en un los dos sentiments, lo de la patria y 'l de sas glorias històriques. Y, síam permés dirho en aquest instant: la poesia catalana, sobretot en las primeras branzidas, portá tal vegada fins el excés lo sentiment nascut de l' amalgama d' aquestos dos. Deixantse portar mes del entussiasme que de la reflexió, tingué la mirada massa fixa en lo passat, y olvidá lo que no deuria may olvidar y que no obstant tant sovint s' olvida, aixó es, que 'ls morts may ressucitan.

Per sort, avuy, una generació nova, jove, entussiasista, la guia, sens desnaturalisarla, per camins mes amples en quina fi s' hi troba també la gloria. Hi hagué un temps, ó un moment, en que per ventura no siguerem mes que catalans; passat lo primer ardor, siguerem catalans, sens deixar d' esser espanyols: avuy, senyors, sens deixar de recordar que som catalans, sens volguer olvidar que som espanyols, comensem á esmentar també que som homes, y que volem y pensem y sentim, com sent, pensa y vol lo nostre sigle.

He dit.

JOAN SARDÁ.

UNA JUGUESCA

I

'escena passa en una vila bastant gran, prou gran pera que hi pugan viure y fer de las sevas uns quants jugadors d' ofici, descregusts, malparlats, d' aquells que tothom coneix ab lo nom de pinxos y qu' ab sa sola presencia semblan l' intranquilitat en los cors més ben trempats y la por en los pobres d' esperit; d' aquells que 's diría que no han tingut pares, porque sembla que no poden naixer de gent honrada y treballadora y que 'ls ganduls y criminals no poden tenir lo que se 'n diu fruyt de benedicció

En eixa vila, donchs, de que vos parlo, á las nou del vespre y arrambats al portal mal ajustat de la taberna qu' anomenarém del Ayguader hi havia un home y una dona dels quals s' apartavan ab lo recel que 'ls causaria un apestat las pocas personas que passavan per aquell carrer.

L' home era un bon mosso en quant á l' alsaria; mes considerat en conjunt distava molt d' esserho. Son cap petit, sa cara llarga y beguda, sos brassos prims y desgallitxadots, sas espatllas massa estretas, fins pera basament

d' un coll magre é innoble y per fi sas camas de gralla, llargas y tan primas que semblavan trencadissas, li donavan totas las apariencias d' un adolescent qu' ha fet la creixensa depressa.

No era més varonil son modo de vestir. Una gorra de panyo, ajeguda á la paleta que se li aixefava al front fins á ran de las cellas, cobría son cap, y adornavan tot lo restant d' aquell cos un jequet curt, estret y gornit ab brodats barrochs de vellut en lo bell mitj de l' esquena, las colzeras y panys; una armilla no menys barroca entre mitj de quals solapas baixava com un admiratiu lo mocador de seda roig que duya al coll; una faixa morada qu' aguaytava per sota l' armilla, uns pantalons blanquinosos y estrets y unas espadenyas. Hi havia en lo conjunt d' aquest trajo quelcom del del torero, aquell afeminament, aquell tall d' estisora amanerat, que, tot volent deixar entreveure la gracia del desnú, ecsagera las curvas, arrodoneix los ánguls vigorosos, escursa y aixiqueix la cintura y fá del home l' estátua d' un ser híbrit que no representa á cap dels dos secses ab la noble puresa que 'l bon gust ecsigeix.

La dona ab qui parlava era lo *qual* d' aquell *tal*. Tot lo que 'n éll se trobava á faltar de varonil, sobrava 'n aquesta; tot l' afeminament que 's feya repugnant en l' un mancava á l' altre, que 'n cambi pecava d' homenot en las formas, en la veu, en los moviments. Tothom al véurela trobava en élla un recort importú d' home, envolcallat en lo vestit de dona, encofornat en aquella inmensa paperina d' indiana enmidonada y en aquell saquet d' escotaduras provocadissas; tothom també en élla veyá un ser híbrit y repulsiu.

—No vull que hi vajes—deya aquesta en tó resolut y veu imperativa.

—Y qué n' has de fer tú?—responía éll ab no menys imperi.—Mira, ja tens orde de tocá 'l dos y ben depressa... qu' á mi ningú 'm mana... Au! cap á casa teva!... ¿Qué fas aquí?... qué filas?... que 't pensas que 'm governarás?... Vaja, depressa, déixam entrar.

—Mira, Manxiula,—replicava la dona sens acobardirse—que tú no 'm coneixes prou.—¿Qué hi has de fer al fossar en aquestas horas?... Qué no ho saben qu' ets valent, aquells florits?... A n' élls los hi has de provar? A 'n élls que ja van tots senyalats per las tevas mans!... Sabs porque volen qu' hi vajes? Pera veure si hi prens mal, porque saben que hi está enterrat en Jépus y...

—Cándida, Cándida, calla com mil rediantres y pren lo pirandó avans que las sangs se m' encenguin més y no tinga de tornar á presidi... Vésten, creume á mí que 't vull bé... vésten.

La Cándida al sentir aixó, reparant qu' á son amich li lluhían los ulls com dos mistos y se li arrufavan los forats del nás, volgué tentar un altre ressort. Li passá un bras pe 'l coll y ab los caps dels dits li festejá 'l bigoti, tot dientli á cau d' orella:

—T' ho demana l' única dona que t' estima. No t' ho mano; t' ho demano. Hi pots pendre mal... Deu no vol jochs d' aquesta mena.

—Mal rediable se t' emporti!... Deu? No n' hi ha de Deu!... Fuig d' aquí,—cridá 'n Manxiula, desfentse d' aquella dona ab una revolada.

Y empenyent la porta 's ficá dins de la taberna.

II

Aquesta com cal taberna; es á dir, se componía de dos pessas diferents: la botiga, d' ahont no passavan los compradors y un magatzem ó celler interior que sols era visitat per la gent més perduda y de tant en tant per l' autoritat y 'ls *camilleros*.

En lo demés no tenía aquesta segona pesa res que la diferenciés gayre d' otras destinadas al meteix servey. Era un xich fosca, porque sols rebía la llum indirecta que li trametían una ventalla ab cortinetas grogas que donava á la botigã y per l' altre cap una reixa oberta en la paret

del fons que mirava á un cel overt. Los raigs de llum qu' entravan per una y altra obertura venían, per lo tant, esmortuits y 's contentavan ab llepar una faixa del humit enrajolat y en contemplarse fit á fit desd' una distancia més ó menys llarga segons l' hora, deixant sotmesos á una sort de celístia diurna als concurrents y no trencant jamay lo somni misteriós de las sombras que s' encauhavan sota las ventrudas botas sota la taula qu' al altre costat hi havia y entre 'ls revoltos del emvigat. Los mosquits, mitj condormits per aquella claror suau y per la fortor del most, se passavan la vida arrapats als taps y aixetas com las vespas á la bresca, y si alguna volta provavan d' expolsarse la peresa, per tot esbarjo, 's permeñían banyar llurs alas en la blanquinosa llum que venía de la finestra ó de la porta, en aquella llum avergonyida y malaltissa que semblava lo darrer sospir del sol esplendent y vigorós qu' allá fora animava cels y terra.

En lo moment que vá entrarhi 'n Manxiula, quatre homens que no m' entretindré en descriure, perque ab lleugeras variants d' estatura y de trajo podeu imaginárvosels recordant al qu' acabava d' arribar, estavan asseguts al entorn de la taula ab la vista ficsa en las cartas qu' un d' ells anava girant.

Per tota iluminació tenim un llum de petróleo ab lo vidre fumat y escaixalat. Sa ténua claror se reflectava en la superficie negrenca de la taula, s' estrellava en forma de tochs de blanch fresch en las arestas y convecsitats de las mesures y porrons que demunt d' aquella hi havia, y en las prohemincias d' aquells rostres, ensemps que per lo contrast los hi ennegria las depressions, y deixant casi en tenebras tots los àmbits del magatzem, jetava á dalt del sostre una sèrie de cercles concéntrichs, lluminosos que, partint d' un centre inquiet, bellugadis, plé de vida, anavan esmortuhintse á proporció qu' eran més grans, fins á endinzarse en la foscor de l' ombra.

Tan ficsats estavan los jugadors en lo moviment d' aquellas cartas, que no vejeren apareixer á son company

ni se 'l miraren quan, posántloshi la má 'l cap, provava de férloshi abaixar fins á tocar ab la taula.

Per fi sortí l' as d' oros, arreplegá 'l qui guanyava totas las monedas, y las cartas descansaren. Llavors prengué lloch en Manxiula. Sos quatre companys se disposaren á escoltarlo.

—Ja soch aquí; ja ha arriuat l' hora. ¿Qué fem?... Vinch disposat á sostenir la juguesca.

—Conformes, home, conforms—exclamá un ab tó que revelava desconfiansa en l' écsit.

—Ayguader!—cridá un altre—porteu una barreta de guix.

—Qué vols fer?—preguntá 'n Manxiula.

—Mira—respongué l' interpelat, ab lo guix á la má.—Arrivarás al fossar y escriurás en la planxa de ferro de la porta aquestas paraulas: «May més.» Nosaltres t' acompanyarem fins á l' entrada del camí. Després nos vindrás á cercar y junts irém á veure si has escrit lo que 't dihem.

—Convingut. Ja veureu com haureu d' esquixar los quartos... Noya, vinga un got d' ayguardent.

—Pórtanhi dos, qu' aixó dona valentía—afegí 'l qu' havia parlat primer.

—Qué vols dir? qué 'm manca pit?... Si la demanava pera vosaltres l' ayguardent... Ja comenso á g. star los diners vostres, home.

—Guarda que las animetas...

—Ja la tinch bona jo, pera que 'm fassan por las altras... No es cert «Xato»...—digué 'n Manxiula ab desitj d' humillarlo, recordantli la punyalada qu' en altre temps li havia dat.

—Lo Xato s' ensengué com una pólvora, s' aixecá, midá de dalt á baix ab ulls de reconeguda rabia á 'n Manxiula y eixí de la taberna dihent ab tó resolut:—A mi, no m' hi conteu.

—Mal llamp lo mati—exclamá 'n Manxiula—y aixó es tenir paraula... Ja os ne podeu desdir tots; sols per punt hi aniré encara que no hi haja juguesca. Jo vareig

dir que no m' espanta l' estarhi enterrat en Jépus y vos ho vull provar.

—Y qué responguerem nosaltres? Que no 't creyam. Sabs perquè? Perquè tothom diu que tú 'l vas matar, que per aixó has anat á presidi y no per malas volensas com suposas.

—Y bé—feu un altre.—No diu qué hi vol anar?

—Donchs ja hi estem anant. Lo «Xato» que fasse 'l que vulla; nosaltres no 'ns en desdim. Avant.

—Esperemnos. Lo pacte era que jo hi anés sens ey-nas... Pero 'l «Xato» 's podria escaure pe 'l camí ente-neu?... y 'ls ossos encara no 'm pesan. Me 'n enduré sols una pistola; aquí teniu lo ganivet... Vaja, bebem... y no diheu que no soch noble... Qué vol dir l' ánima? Vaja aném, aném, valents...

Y apurat un trago d' ayguardent eixiren tots quatre al carrer, precedits de 'n Manxiula, no sens qu' avans sos tres companys deixassen de canbiarse una ullada maliciosa que l' altre no pogué cullir.

III

La nit era clara, serena; la tranquilitat gran. Tota la vila dormía ja. S' hauría dit que l' univers enter reposava si alguns nuvolets blanchs com tofas de neu que volavan silenciosament per l' ample espay no haguessen revelat l' existencia del moviment etern.

Aquells quatr' homes atravessaren casi bé tota la vila sense badar boca, com si 'l silenci magestuós de la naturalesa los tingués sobreullits.

Aixís arrivaren fins á fora 'l poble, y 'ls tres se despediren d' en Manxiula en lo punt d' hont arrancava lo camí del cementiri.

Quan en Manxiula 's trobá sol experimentá una sensació per ell may sentida. La soletat, la quietut, tal volta eixa veu imperiosa de la consciencia que parla, mal qu' un

no vulla, l' imposaren, y prompte comensá á sentirse dominat per la por. Son primer moviment instintiu, fou traurer la pistola y muntar lo gatillo. Al sentirla encaixar ab sa má, no li semblá tocar un' arma, sino un' altra má, forta, poderosa, ardida, dreturera, disposta á defensarlo y protegirlo; y aixó 'l reanimá. Mes, prompte, hauria pogut compendrer que son esperit ja no governava en sí, sino qu' era esclau, esclau de la por, d' aqueixa perturbació estranya que dels objectes reals ne fa fantasmas y de las fantasmas realitats. La pistola no hi valia.

Lo camí qu' havia de seguir era estret, tort y encaixonat, á trossos per tancas ó margenadas, á trossos per lo meteix desnivell dels camps vehins que s' aixecavan á un costat y altre. A cada trenta passas presentava una raconada, una nova direcció, un cau de sombras misteriosas qu' á voltas prenian cos en lo teixit ufanós d' un esbarzer que baixava, á voltas en la taca monstruosa d' un' heura que pujava marge amunt.

La terra, rublerta d' hervam, com d' un camí poch fresat, ja semblava formar un sol plano ab lo marge florit qu' era com ella banyat per la lluna, ja quedava engolida en la buydor de l' ombra que li projectava lo desnivell contrari. Una pedra, un petit sot, altrás tantas ensopagadas que sorprenian l' esperit y feyan preparar l' arma. Mes era precís caminar, lo perill atrau com atrau sempre l' avench; y en Manxiula caminava, ademés, impulsat per lo temor del desprestigi que trobaria enrera si no cumplia la juguesca. No per aixó deixava de pararse ben amenut: la fulla seca quel' ayre arrossegava, era lo pas apresat d' algú que venia á sorpéndrel, lo grapadet de terra que s' eslleivissava entre 'l fullam anunciava la presencia del enemich que saltaria abaix al camí; lo tou ressó de sas propias petjadas era, altrás voltas, l' arribada sigilosa y prompte del traydor: y tot li feya batre 'l cor ab mortal angunia, aturar los passos y girar lo cap.

De sopte, després de passat un tros de camí mes fondo, mes fosch per sa orientació y encaixonament y mes hu-

mit per las filtracions d'un xaragall ploricós que l'atravessava, se li presentá lo camí en via dreita y al cap de vall la porta del fossar.

Ab unas quantas passas més finiria son torment; no més ab las necessarias per' arribar á aquella porta de l'etern repós. Mes lluny de veureho aixís, al ovirarla li semblá massa prop y sentí que las camas se li segavan. Lo signe de redempció qu' enlayrantse en mitj del reixat se destacava sobre 'l fondo d' un horisont de llum com en mitj d' una aureola celestial, arrancava del fons de sa consciencia veus imponents. Los xiprés li signavan al cel, y quan ell hi enlayrava l' esguart hi trobava, sospesas en misteriós concert, milions d' estrelles que semblavan espigar atentament sos passos, y la lluna qu', ab sas tacas, mostrava tot l' aspecte d' una cara que 'l mirava ab ayre sarcástich.

Carregat lo cor ab lo pes de tantas impresions aterradoras y esperonadas per la voluntat las forsas físicas que li anavan mancant, pogué arribar en Manxiula al peu de la temuda porta y en ella esgrigué, tot esgarrifantlo lo rich rach que feya 'l guix al gratar lo ferro, las paraulas «may més»; senzilla consigna que, casualment, formulava llavors lo propósit que naixia de son cor atribulat. May més tornaria allí en aquell' hora. Oh sí, may més.

Escrits eixos dos mots, en Manxiula se sentí descarregat d' un gran pes, satisfet del tot.

Llavors s' adoná de que habia tingut por, y s' admirá á sí mateix, pensant que cap de sos companys hauria lograt véncer tota aquella munió de fantasmas que pe 'l camí li assaltava 'l cor. Llavors li semblaren important lo triumf, arriscada la juguesca, gran sa valentía, mesquins y poruchs sos amichs, y, en mitj de son entussiasme, esclatá ab una riallada forta, sátánica que de sopte fou contestada per un altra de dins del cementiri.

En Manxiula sentí rebotre son cor, callá en sech y pará l' orella ab afany pera dissuadirse de que alló no era 'l ressó de sa propia veu; esguardá á son entorn y vejentse

sol y atormentat pel dupte avensá cap á la porta, de la que ja s' havia apartat un bon xich.

A dos passos del reixat, li semblá oure la respiració próxima d' algú altre, estranya remor com de roba que lliscava lleugera per l' herba de dins, y 's pará altra volta á atendre. Bona estona passá ab l' orella decantada á terra sens oure altre remor que la de sa propia respiració per demés afanyosa. Muntá 'l gatillo al punt de dalt y 's resolgué á guaytar per la reixa.

Al mitj del cementiri, dreta sobre una llosa, hi havia una figura humana amortallada, qu', al veure á 'n Manxiula, extengué 'ls brassos com desitjosa d' abastarlo.

Cego de por y de rabia ahora, aquest tirá contra l' aparició. Lo tir se perdé en l' espay y la fantasma exclatá una altra riallada que ressoná en lo cor d' en Manxiula com lo tro del llamp que mata.

Nostre valent caigué en rodó al peu de la porta, fent retronar ab son cop la planxa de ferro. L' esglay l' havia mort.

Dos minuts aprés, lo xato eixia del fossar escalant un ninxo, y ab un llensol sota 'l bras corria camps á través cap á la vila.

NARCÍS OLLER Y MORAGAS.

BIOGRAFÍA

DE D. JOAQUIM GATELL Y FOLCH

*Travall llegit en la sessió inaugural que celebrá
la Associació d' Excursions Catalana lo 15 del passat Octubre.*

(Continuació.)

L cap de dos jorns, la meva gent s' oposá á seguirme; nos trovavam á las voreras del Saiba-Karsa. Entrarem en parlament, com aquell qui diu; y per fi, accediren á venir fins als pous del Uad-Chpika, pera cercar aygua. De poch va anar, com hi arrivarem. A un quart d' hora de allí, trovárem 40 ó 50 homes armats, que corrian envers nosaltres, alguns á peu y 'ls altres montats en camells. Llavoras, lo negre Bellal, doná provas de valor. Si aqueixa tropa hagués sigut Ulad-Machduf, estavam perduts irremisiblement, perque no hi havia manera de amagar-nos ni de resistir al nombre, més eran d' una kábila amiga dels Ulad-Dlim, que, á la nit havían atacat á una fracció dels Ulad-Machduf y 'ls hi havían prés trenta camells que conduhian. Nos aconsellaren que 'ns donguessem pressa pera arribar als pous, perque l' enemich los seguía de prop. En efecte nos apressárem á veure, omplirem depressa nostres bots, y, galopant, tornarem enrera.

«Era precis tornar á Aguilmin, més l' intent d' anar

més lluny del Desert no m' abandonava, y vaig resoldre desafiar un poch més lo perill, arriscantme á deixar los meus ossos, sepultats sota las montanyas de sorra. Vaig carregar un camell ab provisions, que sobre tot consistían en farina, oli y dátils, y, seguit del negre Bellal y dels altres dos criats, emprenguérem la vía, resignat á tot lo que malhauradament pogués esdevenirme.»

«Lo temps me mancaria pera expressar tot lo que vaig sofrir en aquesta marxa, per efecte de la calor, lo cansament y la set, á través de aqueixas planuras, de aqueixos sorrals estremadament dificultosos pera los homes y pera los animals: ni un sol arbre: cervos, serps grossas y petites, feras; no vaig trovar lo lleó, mes vegerem sas petjadas, impresas en la sorra.»

«Havíam arribat ja, á la altura del Ras-Buibicha. En mitj de arenosas montanyas, trovárem de sobte una kábila poch nombrosa; eran Ulad-Skarna, aliats dels Ulad-Machduf. Aqueixos beduins, nos reberen de primer per un Cherif, persona sagrada entr' ells: me saludaren respectuosament, colmantme de benediccions, més un jove de!s Ulad-Idrani, que ab mi venía pera mostrarnos los llochs ahont podíam trovar aygua, va cometre l' imprudencia de dilshi que jo era cristiá. Ressonaren crits y 's mogueren barallas, resolguéren matarme y 'm declararen la sort que 'm restava, més n' osaren acomplir son projecte en lo camp, pera no mancar á las lleys del hostatje. Devían matarme tot caminant; prometeren dos camells y un bonich fusell, al que presentés lo meu cap: gran era lo perill, nu lo territori, sols fugint podía cercar protecció, y com encare no estaban comptats los meus jorns, vaig provar d' escaparme per entre las dunas, y las petites montanyas de sorra, seguit per la meua gent. Donarem una gran revolta en las planuras, tristas y solitarias, y, anarem desfent lo que fins llavoras havíam avansat. Era impossible pendre cap altre resolució.»

«Havíam redressat lo camí cap á Uad-Nun. Un jorn ovirarem set cavallers, montats en camells que, corrents

venían cap á nosaltres. Eran, á no dubtarho, Ulad-Machduf, ó potser, Ulad-Skarna, los que havían atentat contra ma vida y encare cercavan lo meu cap. Arrivats a curta distancia nostra, baixaren depressa dels camells, carregaren las armas y 's disposaren al atac. No eram més que quatre homes, més veient aytal disposició nos fou precis també prepararnos pera resistir á la forsa. Uns enfront dels altres, ab los fusells preparats, després de crits y qüestions, poguérem entendre qu' eran Ulad-Izarguin, una de las kábilas amigas, que cercava una fracció dels Ulad-Machduf. Plegats seguirem nostre camí. Arribats al Ulad-Drâ, fou precis passar aquest riu nadant, per lo pas nomenat Chammar: lo riu baixava ple, á causa de las plujas dels jorns anteriors.»

«Arrivarem á Aguilmin y, encare vaig empendre una expedició cap á la costa, al indret d' ahont lo riu Buissefen, desemboca al Océa sas ayguas saladas.»

«Al retornar á Aguilmin vaig despedirme de l' Habib-Ben-Beyruch y sortir cap á Mogador. Atravessant lo Sus, encare vaig trovar algunas kábilas sublevadas, lo que 'm feu deturar ma marxa durant alguns jorns. De Mogador, vaig passar á Rabat, restanhi algun temps pera ordenar las meas notas y mon itinerari. Per fi, vaig embarcarme en un navili que 'm portá á Espanya.»

«Tot lo que acavo de contar, no es més que un extracte del meu viatge, perque sería impossible incloure, en algunas páginas tot quan he fet, he vist y he observat, durant quatre anys d' escursions y estansa en lo marroch.»

Fins aquí las breus noticias de sa primera espedició al Africa; are, gracias als datos que m' ha proporcionat la familia de Gatell, y gracias també á las noticias completas de sos viatges, que publica la *Sociedad geográfica* de Madrit, podém donar algunas curiosas aclaracions que no dubtem han d' esser ben rebudas.

Gatell, no va seguir l' exemple de Ali-Bey-l' Abbassi;

sens revestirse de l' autoritat que aquell suposava, no va voler tampoch allistarse en una classe de la societat, despreciada en aquelles terras, segons després va ferho lo Sr. de Murga, no. Se presentá al Marroch, oferint organitzar l' exércit á l' europea, y, traduhint al árabe algunas obras de táctica militar, va entregarlas al govern, segur de captarse aixís la confiança y la consideració de tothom. (1) Per conducte del governador de Tanger l' Abbas-Emkexet, Muley-l'-Abbas, figura prou coneguda per la part activa que va pendre en la guerra de 1859-60, s' interessá en favor de Gatell, y, com á recort de simpatía, va regalarli un trajo de cassador argelí, molt semblant al de zuavo francès, per més que fos de colors diferents. Fou aquest lo primer vestit oriental que 's posá lo Kaid-Ismail, y, ab ell, 's presentá á la cort reunida á Fes. En aquesta plassa, va trovar uns 500 espanyols, desertors de l' exércit y dels presiris que, creyentlo oficial de marina van proposarli formar un cos comandat per ell. Més, Ismail, que tan sols com entussiasta observador de la ciencia, arriscava sa vida en aquells paissos, no volía, ni volgué jamay, pendre lo trist carácter de renegat, que repugnava á sos sentiments de cristiá. Lo fet següent ho prova prou.

«A poch d' haver arribat á Fes—diu en sas memorias—m' indicaren que hi havia un oficial andalús, desertor del exércit espanyol, qu' estava mal y 'm volía veure. Vaig anar á la casa que lo Govern li havia destinat pera habitació, y 's trovava en lo estat més llastimós, ajegut en una miserable márfega. Al veurem no va poguer retenir lo plor.»

—«¿Qué ha vingut á fer en mitj dels moros? 'm digué

(1) Al esser conduhit á la cort del Sultan, á Fes, va presentarse calçant botas de montar, y aquest desacat irritá al emperador y als magnats, que s' admiraren de la seua franquesa. Més lo Sultan va dissimular per la consideració que li mereixía Gatell, com á traductor de la obra de táctica militar, y va creure que sols podia atribuirse aquell acte, á ignorancia de la etiqueta de la cort, puig ja es sabut que devant del Sultan s' ha de descalsar tothom.

—lo compadeixo perque ha caygut en un pou de que no 'n podrà eixir tan fàcilment. Si es pobre lo despreciaràn com una bestia, si es rich se l' adularà servilment y se li allargarà traidora la mà fins á arrebossarli l' últim cèntim, y, després, se veurà envilit y burlat. Si té talent ó instrucció no 'l mostri pas, perque aviat s' alserán contra vosté un munt de presumits ignorants, que sols á ells consideran possehidors de mereixements; si preté manar, está perdut, perque aquí, hi ha altres homes ab més pretensions, y si vosté arrivava á tenir més sort qu' ells li estendrian indignos llassos pera confondre'l. ¿Qué cerca? ¿riquesas, honors, felicitats? ¡Malhaurat! sols trovará miseria, abjecció, travalls, fadigas, perills y... potser la mort. ¡Fassa Deu qué ni á vosté ni á mi, nos succeheixi: lo qué al pobre Carranza, oficial dels ters baschs, que jau sepultat en una presó, de ahont no eixirá més que pera llenarlo á una estable!»

—«Vaig respondre á aquell desolat jove, dihentli que no era desertor, qu' era lliure y podia retornar á Espanya, sempre que ho cregués oportú.»

«Essent aixís tórnissen, vágissen tot seguit perque pot ser després no tindrà temps: li prego com si ho pregués á un germá. ¡Tan de bo que jo 'm trovés en la situació que vosté 's trova! ¡Jo vaig pensarme que al arribar aquí 'm farían general! ¡Malheida la hora en que vaig venir á aquest inmont país!»

«Aquest pobre home, al veure que no podia avenirse á la afanyosa vida que havia prés; al veure que no coneixia lo país, ni la parla, al veure á son enfront, un pervindre de sufriments; recordant potser, sa pátria y sa honra perduda, deixá abatre son esperit, de manera, que ni tan sols tenia valor pera queixarse. Confesso que després de haverlo vist y escoltat, hauria abandonat soptadament lo país, si no hagués sigut tan ferma la resolució ab que vaig empendre lo meu viatge: m' esperavan mil sufriments y perills, més, me sentia disposat á sofrirho tot.»

Aquestas darreras paraulas provan sa forsa de volun-

tat; Gatell en llunyanas terras, tingué ocasió d' experimentar los dolorosos efectes de la enveja y de la calumnia, que portan sempre tan desoladoras conseqüencias.

Tot lo que 'l malhaurat oficial andalús li havia predit, va succehirli. Los quefes no podían sofrir que un home ilustrat, hagués sigut ben rebut per lo govern, á quin servey s' oferia pera sos fins particulars. Comensáren las intrigas, per tot consemblantas, y, aprofitant una ocasió senzilla, fou degradat de son cárrech descendint de capitá, á miserable soldat d' infanteria. Sa vivesa li feu entendre alashoras lo carácter predominant dels marroquins, y, al cap de poch se 'l nomená tinent de cavallería. Desempenyant aquest empleo, va traduhir al árabe, un tractat rudimentari de artillería y presentantlo al govern, meresqué que se 'l nomenés comandant de aquella arma en la guardia imperial. Sofocada la revolta de que havém parlat y essent Gatell considerat com se mereixía en 1864, (1) va rebre una comissió oficial del govern espanyol, pera que 's dirigís á las immediacions del gran Desert. Llavoras fou, quan va adoptar la medicina, que segons ell, coneixía tan bé com l' artillería, y quan va empendre sa arriscada exploració de Rabat á Ras-Buibicha.

Gracias á las instruccions de un metje molt amich seu, van produhir algunas curas los medicaments, y, com en aquell país regna la preocupació de que no fan efecte las medicinas, si 'l malalt no 's posa en lo coll, penjada en una bossa, la fórmula del metje, redactava alguns versos en castellá, ó senzillament escrivía en lo paper una serie de adagis catalans. A voltas, també hi posava oracions cristianes rimadas, de las més conegudas en la provincia de Tarragona.

Per septembre de 1865 va retornar á Espanya. En sas memorias de aquell viatge que son innegable prova del talent de son autor, y dels extensos coneixements que

(1) Aquesta comissió, li fou encomenada principalment, gracias á la influencia del general Prim, parent de Gatell, y un dels que més contribuiren á ferli cobrar afició als viatges.

possehía, fa constar llargament las peripecias de sa vida militar, y després las observacions científicas de sa exploració.

En la primera part, consigna ab preferencia la organització del exércit, la disposició dels campaments, la instrucció dels *Tolbas* (cadets), los sous de la tropa y 'ls secrets de las cerimonias oficials, s' ocupa després de las costums, de la escassa fixesa de las lleys, descriu los suplicis dels criminals; manifesta l' origen de las guerres de las kábilas, quasi sempre promogudas per las diferencias del interés particular, indica los trajos y caràcter en l' home y la dona; fa un retrato acabadísim dels alts funcionaris del emperi, y de las diferentas rasses que en ell viuen; descriu las vulgars preocupacions y 'l fanatisme excessiu de totas las classes de la societat, fent entr' altres un acabat dibuix del vulgar tipo del *Santon*, tant respectat en aquella nació com es digne de despreci y per fi, ab galafrase y observació profunda parla de las poblacions més importants, per ell recorregudas.

Desitjaría poder disposar de llarch espay perque vos poguesseu orientar, referint tots los fets notables que consigna en son llibre. Las tradicions, las costums, los datos estadístichs, la historia, las descripcions, la topografia, tot allí fa resaltar lo geni, la penetrant mirada de Gatell. Sols m' haveu de permetre que traduheixi alguns episodis per' arrodonir aquest treball.

Cap al oest de Guelta, á ma dreta, 's trova lo santuari de Lala Ito, de quina santa 's conta lo següent miracle, traducció que creyem digne d' estudi per la originalitat. Aixís la refereix Gatell:

«Pregava un jorn (la santa) asseguda en lo camí del mercat: recullint almoynas dels viatgers, quan eixí un llop, y 's pará devant d' ella. Un que passava dirigintse al mercat, montant una somera, li pegá una garrotada y l' animal s' allunya udolant pera tornar al cap de breu estona.

—«Deixa que aquesta criatura escolti la paraula de Deu, va dir la santa.»

—«Es un llop, respongué lo caminant, se l' ha de matar, y, al dirho torná á garrotejarlo.»

—«Tu ets lo llop, contestá la dona, puig que aquest animal es més digne que tu d' esser home.»

«Lo pagés se posá á riure y pegá novament al animal, que no 's va moure de son lloch.»

—«(*Ben-el-káfer*) fill del infidel—cridá indignada Lala Ito,—Deu fassa y Muley Edris, que aquesta fera 't torni los cops que li has donat, y que, tot lo jorn sofreixis la sort que vulga imposarte.»

«Tot just havia ditas aquestas paraulas, quan lo llop, montá d' un salt demunt la somera, prenent per miracle la forma y lo tipo del home, y aquest, va caure de quatre potas, havent de seguir á son nou amo y rebent garrotadas y pedradas de tots los que 'l veyan. Aixís arrivaren á la casa del pagés, qual dona al veure la fera s' esglayá.»

—«Tranquilisat—digué l' home—aquest animal dormiré aquí ab tu, mentres que jo m' allunyo de la casa.»

«La muller va pensarse que son marit s' havia tornat boig; més, sens fer cabal de sos plors l' home va pendre un garrot y donant tres bastonadas al llop, per nou miracle é interseció de Lala Ito, va pendre sa forma primitiva, lo que, doblement va admirar á la dona, que 's presentá al kadí desseguida, demanant carta de divorci.»

(*Acabará.*)

JOSEPH FITER É INGLÉS,

LO LLIBRE

DELS

JOCHS FLORALS DE BARCELONA,

EN L' ANY XXI DE LLUR RESTAURACIÓ

LS molts motius d'agrahiment que deu ma humil persona á la il·lustrada y valenta revista que m' ha honrat acceptant en altra ocasió un lleuger treball meu, tinch avuy qu' afegir l' honrós encàrrech ab que, en certa manera, he sigut conminat desde ses planes. Molts afers d' altre mena y, sobre tot, una salut per excés dolenta han deturat lo compliment de lo que era pera mí mes que una atenció un deute. Pero deute dur de cumplir suposat que, 'l calificatiu que LA RENAIXENSA 's digna donarme, ni es merescut ni exacte. Si sos lectors tenen present l' article que l' autor d' aquestes ratlles va publicar en lo Núm. 3—Any ix—de la REVISTA ¿com no han d' empendre la lectura d' aquest altre ab la prevenció que les idees exposades en aquell treball los hi deuen infondrer? ¿Com—deuran dir—aquest censor dels crítichs se presenta avuy á criticar? Gran es pera mí 'l compromís qual responsabilitat no deuría assumir; pero valgam la bona y dreta intenció ab que sempre m' ocupo de tot lo que es literatura. Si la crítica literaria está en Espanya, per punt general, entregada á plomes que 's banyan ó en fel ó en *aygua-chirli* si hi ha crítichs á qui 'l ser reputats no 'ls impideix posar de manifest no saber castellá quan s' ocupan d'

obres castellanes, ni francés quan critican ó traduheixen obras franceses, y lo seu ofici té molt de *condottiere* en lo camp de la literatura, ¿com he de acceptar jo lo títol honrosíssim de crítich, y distingit per demunt, que 'ls meus bons amichs de LA RENAIXENSA tenen á bé otorgarme? No; ni tinch forsa ni saber pera esser un Aristarch, ni lleu pera esser un Zoilo, y com aqueixos son los que escasejan y aquestos los que abundan, no vull passar per Zoilo, preferint sempre esser mosca á esser aranya.

No es donchs un crítich lo qui 's va á ocupar de 'l Llibre dels Jochs Florals, ni té pretensions de crítica aquest article, y sols lo convenciment de que la exposició de la meua manera de veurer y de sentir no pot causar perjudici als distingits autors quals obres forman lo dit llibre es lo que 'm decideix á acometre tant dura empresa com es la d' exposarme á perdre les poques pero valioses simpaties que conto entre lo jovent catalanista.

Dech avans de tot confessar que 'ls Jochs Florals han sigut sempre pera mí una de les mes poétiques il-lusions de ma joventut literaria. Entregat al estudi y la contemplació—purament artística, ben entés—del temps vell, la tradició, lo gènesis dels Jochs Florals, ab la dramática é important missió que 'ls trovadors desempenyan en la historia de las nacions llatines, la instalació y la restauració del Consistori de Barcelona ab tota la esplendidesa que 'ns relata en Enrich de Villena, la alta importancia que les lletres tingueren en tot aquell temps, en fí, han obrat sempre sobre 'l meu esperit una fascinació perfectament natural, subjectiva, ab la qual res tenia que veurer lo romanticisme ingénit en las primeras il-lusions de la joventut.

Resto d' aquest passat esplendent los actuals Jochs Florals, guardan pera mí, además de l' atractiu que la seua ascendencia 'ls hi conserva, aqueixa altre aureola ab que la distancia rodeja los objectes; aqueix interés que s' aduna á tot lo que 'ns encisa sens haverho acabat de coneixer. Jo no he presenciât los Jochs Florals de Barcelona malhauradament; felisment los de Madrid tampoch! Aixís, donchs, l' imaginació guarda incólume la idea de una solemnitat la qual, á mon modo de veurer, es una de les poques en que en aquestos temps de descrehiment, de fredor en los sentiments públichs, d' entusiasme per aqueix mateix art que tants invocan sense com-

péndrerlo ni sentirlo, se pot contemplar mes pur lo cult á la bellesa tributat per una generació entussiasta é independent.

Totes aquestes consideracions qual pertinencia no haurá trovat encara lo lector, venen al conte de que lo Llibre dels Jochs Florals d'enguany m' ha causat en part una decepció deguda tal volta á aqueixa idea potser exagerada que jo de 'ls célebres Consistoris tinch.

Es la poesía, com la música, un art que mes per dalt de la crítica reputada ó distingida 's trova, per la mateixa rahó de que es accessible fàcilment á la crítica individual, vulgar, de tothom; vull dir que tothom, al llegir ó sentir una composició poética, com al sentir un cant, sens necessitat de saber si en aquest domina la armonía ó la melodia, ni si en aquella s' han guardat tals regles ó pertany á aytal escola ó á aquest' altra, sap perfectament donarse compte de la emoció estética que l' obra l' hi ha produhit, y si está tant desocupat ó mal aconsellat que despres llegeix les crítiques de la obra que l' ha encisat ó l' ha fet badallar, inútil será que lo crítich l' hi diga que ha de fer lo contrari. Esta opinió ó, si 's vol, aprensió meua, me fa creurer que la *Bibliografia* del llibre dels Jochs Florals pot escusarse, principalment en lo que 's refereix á la poética que precisament es la part essencial.

Mes, en fí, usant del dret de lliure manifestació del pensament que per sort nos queda encara en lo terreno de l' art, y d' aqueixa llibertat de crítica que jo reconech en tot hom, vaig á permetrem algunes consideracions sobre 'l certámen poétich del Maig derrer y les obres en éll llorejades.

A primera vista se 'ns ocorre una comparació entre aquest certámen y les exposicions de pintura de Madrid, y que presenta cert contrast entre noms que en aquell apareixen ab sobrada insistencia y certs altres que d' aqueixes se varen retirar fa temps. Si la fundació dels Jochs Florals, aixís com la de les Exposicions, ha tingut per objecte l' alentar als artistes al cultiu de llurs respectives arts ab premis y distincions de diverses menes, es pera nosaltres evident que ja que ne 'ls estatuts d' aqueixos certámens, que no podian establirho, un principi d' equitat social y de moral artística impostava á aquells que havian ja arriuat á esser mestres per tots los seus quatre costats, que estavan ja carregats de llorers fins á no poder ab lo feix, lo deber de reposarse sobre tant abundant cullita deixant lo camp lliure á les noves generacions. Aixís ho varen compen-

dre certs mestres pintors quals noms no cal consignar, per esser de sobra coneguts. Consagrada llur reputació artística per lo públich y per los jurats de les exposicions, se varen retirar á llurs estudis, hont la gloria y lo profit arribavan be sens la guia de la trompetería oficial.

No es açó lo que succeheix en los Jochs Florals hont los mestres en gay saber, quan menys, deurian deixar en plena llibertat als que no han arribat á tan alta distinció, de procurar obtenirla. Perque ¿com no te de desanimar al que comensa la estreta é ingrata carrera de la literatura, lo veurer vinculats los premis en certs noms? Ni jo comprench tan sols quina satisfacció pot tindre d'alcansar una distinció singular lo poeta llorejat en cent consistoris y que sap que ab ell no 's poden midar sino molt poch. Norabona que 'l poeta treballi per alcansar lo desitjat títol de Mestre en gay saber, pero desde aqueix moment deu quedar fora de concurs, á no ser que l' hi sigan imposades condicions excepcionals.

Pero temps es ja de parlar del llibre després de demanar perdó al lector per tanta divagació.

I

Un correcte y molt sentit discurs de 'l President del Consistori, don Gonzalo Serraclara obre dignament aquesta col·lecció d'obres premiades, essent digne de fixar l'atenció aquell passatge hont enrahona ab un alt criteri sobre l'origen y procés de la inspiració artística.

Ara bé ¿es lo conjunt de les obres poétiques del Certámen lo que debia esser, dat l'actual adelantament de la poética catalana? No; en nostre concepte. Pero d'aquest fet ¿deu atribuir-se la responsabilitat als poetes en absolut, ó cal assignarne alguna part als dispensadors de les distincions? Les planes de LA RENAIXENSA, lo *Llibre d'or de la moderna poesia catalana* y moltes obras que no cal anomenar responen cumplidament á la primera qüestió. En quant á la segona, responga qui sapiga, puga y vullga.

Lo cartell d'enguany oferia sufficient camp als trovadors y prosistes pera ensajar llurs plomes en tots los géneros literaris. Aixís ha sigut ab mes ó menys sort.

Si la *flor natural* es reputada per lo premi de mes impor-

tancia—nosaltres aixís la reputém—no podém menys de dól-drens de véurerla adjudicada á la joguina, brillant y colorida, pero joguina al fí, titolada *La Gallinayre*. Lleugera en l' expressió y natural en el concepte, vull dir, sens artificis gongorins, y verament popular, mérits no comuns, careix de pensaments que no sian vulgars com tota ella ho es; fáltalhi aquell astre poétich que aixís inspira lo cant del pagés com la vida mes sublime del mes educat trovador. Una paraula tan sols conté devegadas mes poesía que tot un llibre, y aqueixa paraula lo mateix cab en una tornada ó en una cansó, que en un sonet, en una egloga, en un poema. Si l' art del poeta se reduheix á versificar la prosa en rimes mes ó menys armóniques sens trovar pensaments d' aqueixos que en lo llenguatge pla y corrent resultan afectats, inflats é impropis, pero que en la poética son l' encís del sentiment y de la rahó tot ensemps; si la importancia del premi no s' ajusta á la del tema de la composició en iguals condicions de mérit, allavoras be 's podria dir que la institució dels Jochs Florals no era ja aquella de qui l' eminent poeta y catalanista en Enrich de Villena ensalsaba la severitat, la justicia y l' esmero en senyalar y apuntar *los viciis* de les obres dels trovadors. No som partidaris de les regles en les obres d' art; y d' aquesta heretgia académica respecte á la producció, som encara mes defensors en lo tocant á la crítica. Quan esta s' fa ab la cartilla al devant, ses conclusions solen esser terriblement contraproduhents. Per ço al apreciar la poesía premiada ab la esplendent *bilbergia pyramidalis*, com al tractar de ses companyes, no pretenem subjectar aquestes flors delicades del sentiment, de la fantasía ó de la convicció, al pedantesch exámen de la crítica escolástica que no fa altre en aquestos casos que esfullarlas y destruhir-las al manotejarlas. *La Gallinayre* té la unitat d' acció que es la primera qualitat que l' esperit mes vulgar exigeix, inconscientment tal volta, á tota obra; té senzillesa, llibertat y travessura en lo mohiment pero aquestes qualitats elementals que l' adornan, no compensan los defectes de inspiració, d' expresió y de sentiment que, si no la enlletgeixen, la subjectan dins del rotllo de les composicions mes vulgars, compreses entre l' anacreóntica picaresca y la lletrilla sens previsions ni importancia artística. No es aquest un judici, ni una crítica; tinga lo lector present que es sols una manera de veurer, de sentir, purament individual, perfectament subjectiva,

y per tant, que no té altre valor que lo de una sinceritat de tot en tot imparcial. *La Gallinayre*, inclosa en una colecció de poesíes, haguera passat inadvertida. Premiada ab la flor natural en lo darrer certámen, ha quedat *ipso facto* subjecta á la atenció inquisitiva de llechs y lletrats. *Lo moli de la Sal*, del mateix autor, y també premiada ab un accéssit, es una bonica mostra de poesia popular en un romage curt, lleuger y sentit, pero sens res de verament notable ni en la forma ni en lo pensament.

Les altres composicions distingides ab accéssits nos semblan de lo mes fluix que lo llibre conté. *L'adeu d'un soldat* careix d'expressió en lo sentiment poétich que lo pensament capital d'ella enclou. Idea molt esplotable en lo terreno de la poética no obstant lo manotsejada que ha sigut en tots temps, en aquesta composició no apareix ab la forsa de color, la energia de expressió y lo fondo filosófic á que indudablement se prestava. Los pensaments, aixís com los símils y altres flors retóriques, son vulgars y llegits per tot arreu. Que estiga ben verificada, qualitat que l' Consistori s' complau en consignar á propósit d'aquesta y d'altres composicions, res té de notable, y es lo menys que se l' hi pot demanar á una poesia y sobre tot á un poeta que ha donat abundants proves de inspiració, de dols sentiment y de estre de bona mena en composicions com *L'arbre sech*, publicada en *Lo llibre d'or*, y altres, com *Lo nen mort*, hont abundan los pensaments delicats, nous y tendres y *Lo romancet á la Verge*, preciosa mostra en lo género lírich, de la delicadesa de sentiment del seu autor, justa pero escassament premiades aquestes dos.

De les composicions *Lo forjador* y *De la Vinya á ca'l rector* poch de bó 's pot dir. Altres autors n' han escrit de molt millors.

Tres altres y ben acreditats poetas omplen les llistes de premis ordinaris y extraordinaris assignats á poesíes soltes. Ningú d'ells es acreedor á la mes petita benevolencia, puig que tots tenen ja de molt temps avans, provat ab excés llur gran talent. Aixís no s' estranyará que al inspirat autor de aquell valent y epérgich cant que du per títol *Ripoll*, hu dels millors joyells de la moderna poesia catalana, al sentit y apassionat cantor de *Lo trapeci*, idili naturalista de la millor mena, no l' hi perdonem haver escrit, com ho ha fet, l' *Historiayse de la Pàtria*, composició hont no s' trova d'interessant ni d'atrasc-

tiu, altre que 'l tema tractat ab una fredor y una monotonía inverossímils en lo senyor don Francesch Ubach y Vinyeta. No es aixís en la altra composició seva que alcansá lo primer lloch pera lo premi de l' Ajuntament de Reus. *Carrasclets y butiflers* bé pot pendre un lloch honorífich en lo Romancer general de Espanya, sens desdir dels romanços mes reputats. Com poesia narrativa, está animada per un colorit fresch y entonat en la expressió, per una energía ben encertada en la dicció, y té tota ella un carácter d' época en los sentiments y en lo modo de expressarlos, que la aparta per complert de lo vulgar y lo descolorit que tant abunda en aquest género. Lo cuadro de *Carrasclets y butiflers* está trassat ab una intuició del realisme qu' avuy s' imposa en lo terreno de l' art com á mes llegítima expresió de la veritat, que no es fácil trovar en modernes ni antigues poesíes.

No hi ha mes que recordar alguns passatges del romans, com tota la carta d' en Carrasclet al príncep de Darmstad, y aquestes dos breus pero valentes descripcions

· · · · ·
 Y com si al mon sobreixia
 una glopada d' infern,
 garfeix l' un y tira l' altre,
 tomba aquest, degolla aquell,
 torcen ferro y s' abrahaman,
 y com á llops famolenchs
 fins los ferits dessangrantse
 mosséganse encara entre ells.

· · · · ·
 · · · · ·
 mentres Beaumont á la gorja
 sent los dits de 'n Carrasclet,
 que ha lograt muntá á las ancas
 del cavall del butifler.

—Traydor á la fé jurada,
 com qui sou á morí anéu!
 —La vida! crida ab veu fosca
 lo Comte, mentres la gent
 que manava fuig dispersa
 saltant márgens y torrents;
 y ab los ulls batentli enfora
 de llurs concas sangonents,
 morats los pómuls, y suosos-

redressántseli 'ls cabells,
 tomba 'l cap y de la sella
 llensa 'l lluny en Carrasclet.

.

Lo senyor Martí y Folguera deu esser lo favorit de tot catalanista partidari de la poesia filosófica, qualificació que açi á Madrid nos ha trovat algun reputat crítich donántnosen mostres de propia cullita. Pero aqueixa novíssima poesia, si alguna vegada ha florit en Castella, segurament no ha granat encara. De aquest llorejat poeta hem de dir lo mateix que del Sr. Ubach y Vinyeta, pero encara ab mes rahó. Ni *Benet XIII*, ni *Lo senyor de Tarragona*, ni *Lo temps*, corresponen á les altes condicions que son autor té revelades en moltes altres composicions anteriors com aquella tendrísima égloga de *Al caure de la fulla*, inserta en lo *Llibre d' or*; com *La Lley* y *La justicia y la misericordia* que son de les millors que esmalten les planes d' aquesta Revista, com, en fí, *Lo gran rey*, que valgué al Sr. Martí y Folguera lo primer premi en lo certámen de Montpeller.

Es aquest poeta ab igual força, gran observador de la naturaleza sota sos dos conceptes subjectiu y objectiu, y sap transportarlos á la música essencialment armónica de sos versos, ab coneixement gran dels efectes mes *impresionistes* sobre l' enteniment. Les poesies del Sr. Martí y Folguera que clasifiquem en lo género filosófic no son buydes declamacions expressades en mots enrajolats com les lloses d' un carrer, que es lo que fins ara hem vist en la poesia dita filosófica. Ses rimes encisan y fan reflexionar, deixant en l' ánimo un delitós regust que desperta ensemps una llágrima y un sorris.

Per fí, vingam al que si no es encara Mestre en Gay Saber oficialmente, no será perque li manquen mereiximens acreditats en moltes obres capdals.

No es d' estranyar que en mitj de l' gran nombre de composicions que han concorregut á obtindre la *Englantina d' or*, haja alcansat la majoría del' Consistori, la dedicada al Montgrony. Lo estrany es que no les haja obtingut totes. Son autor ha rebasat certament les condicions imposades á n' aques concurs, per exces d' acert y de perfecció, si es que en açó pot existir aytal excés. Lo' vers alevandri está casi bé desterrat avuy, ja á causade les dificultats qu' ofereix al versificador, ja perque 'ls asump-

tos pera los quals está indicat, no son los que mes sovint senten ni saben expressar los poetes de aquest temps. Al dedicar á un motiu purament descriptiu una composició en vers que podem calificar de heróich, lo Sr. Franquesa y Gomis ha augmentat les dificultats y ha donat ensemps una prova mes convincent encara que las que ja tenia donades, de sa potent inspiració. Pera aquell qui coneix la duresa y poca flexibilidad del alexandri, es mes admirable encara lo *número* dels versos de *Montgrony*, puig si be la llengua catalana es ja per sí naturalment melódica y armoniosa, no bastan aqueixas qualitats essencials pera numerar los versos ab la abundancia y fluidesa que aquestos alexandrins ostentan. Les rimes creuhades ab un vers lliure en las *quintetas*, estancies, ó estrofes en que s' divideix la composició, son altra prova del' exquisit gust artistic del Sr. Franquesa, qui ab lo darrer vers d' onze sílabas amenisa ab sa gracia y armonía la gravetat y austeresa dels altres quatre majors. En tots lluheix la perfecció de la prosodia exacta de grechs y llatins, y aquestos primors d' execució y altres que no podem deturnarnos á enumerar, no decahuen en tota la composició que s' presenta axís tan una en la inspiració y en lo pensament, com en la dicció y la execució. Al descriure lo legendari Montgrony ab tanta energía, dibuixantlo ab un llapis *michel angelich*, colorintlo ab lo pinzell realista de Velazquez, *enmantellantlo* ab la boyra poética dels grans fets de la Historia, fa esmentar al poeta antich que deya:

Sunt lacrymæ rerum, et mentem mortalia tangunt.

Escomensa lo cantar del Montgrony ab una breu pero gráfica descripció en sos dos primers versos:

Altiu, feréstech, aspre y enmantellat de boyra,
com un gegant pensívol, Mongrony te sols mostrar...

Y abunden aquestes descripcions venint á sa hora, en lo moment precís, sens paraules de sobras, sens distreurer al lector ni trencar la unitat. ¡Quina forsa de expresió en alló de

Com afamats, boy nusos corrian á la guerra
coberts ab pells dels onsos que havian escorxat...

¡Quina concisió y energía en aquella altra:

Aquell hereu que munta ab l' arma al coll penjada,
los muscles com de ferro, la sang com si fos foc

se 'n va sol á empaytarne lo llop qu' al rost udola
y l' peu ran d' una timba d' esglayadora gola,
en buydant l' arma s' hi fa á cops de roch.

Y no's contenta lo Sr. Franquesa y Gomis produhint ab la seva ploma efectes consemblants als que la llum produheix sobre la placa fotogràfica. A voltes brota de aquella una brillant onomatopeya.

tots quants son nirvi proban en temps d' estrangería
fugen avall xisclant com los isarts.

Pero 'l cuadro que mes nos encisa per sa alta concepció artística, per la valentía de la frase, lo relleu de la imatge y la acertada onomatopeya dels segon y tercer versos, se conté en aquesta *quinteta*.

Encara quan s' acobla la nuvolada fosca,
tot tremolant les roques *al espetech del tró*
al esclatar furienta la roja llampegada
se veu passar fantástica la negra cavalcada
del conte Arnau ab sa infernal legió.

Pera quí es necessari l' auxili de la pintura á la comprensió de les arts imitatives, li recomanariam los esglayadors capritxos infernals de Gerónim Bosch, fidel trassumpte d' aqueixa admirable estrofa.

Sería materia llarga la de citar una á una les joyes que nosaltres trobem entre 'ls versos de Montgrony; y si bé habia de sernos grata, ni volem esser tatxats de parcialitat ó d' entussiasme irreflexiu, ni cansar ja mes la paciència del lector. Sols direm per termenar que *Montgrony* es una de les millors composicions poétiques que en nostra ja no curta vida literaria hem llegit en cap idioma modern. *Lo coll de Panissars*, *Lo rey de la espasa*, *La cansó del segador*, *Pel bon temps*, la *Caminada*, son altres composicions del Sr. Franquesa y Gomis anteriors á *Montgrony* que l' presentan com poeta épich y bucólich á una altura de que no l' fa baixar sa derrera obra, sino que l' enlayra mes, justificant l' opinió qu' hem manifestat al comensar á ocuparnos de tan distingit poeta.

(Acabará)

FELIP BENICI NAVARRO.

CANSÓ DELS SEGADORS

SEGADORS de Catalunya,
Sapreneune de segar
que 'n vénen de terra llunya
y us ne volen ensenyar.

Cada un d'ells es cap de colla,
no sent ordres ni parés,
y passa á mata-degolla
sense que 'l deturi res.

—Vinga l'eyna
y á fé feyna;
si algú cau, que Deu l'ajud'.
La jornada
comensada...
qui jemega ja ha rebut.

Segadors: no volgueu ara
que us tingan de dar llissons;
no haveu d'abaixar la cara
per ardots ni braus minyons.

Tot l'any passeu ab desfici
que us arribe 'l mès de Juny;
puig se tracta del ofici,
segadors, la fals al puny.

—Vinga l'eyna
y á fé feyna,
si algú cau, que Deu l'ajud'.
La segada
comensada...
qui jemega ja ha rebut,

La fals es fina y brillanta,
lo mès de juny ha arribat,
s' ajeu l' espiga, pesanta,
los molins demanan blat.

Hermosas, tendras rosellas,
al camp donan vius colors;
ni per tendras ni per bellas
us destorben, segadors.

—Vinga l' eyna
y á fé feyna;
si algú cau, que Deu l' ajud'.

La segada
comensada...
qui jemega ja ha rebut.

CONRAT ROURE.

À LA FRANSA

COMPADIDA DELS POBLES ESPANYOLS INUNDATS

Jo expandí clams d'horror á las proesas
del fill d' eccelsa mare, corrompuda
en saturnals d' impúdicas baixesas.
La traidora ambició, jamay retuda,
del Cónsul que l' esglay alsá al Imperi,
Júpiter dominant d' un hemisferi,
corsecat per angunia perdurable,
quant més saciat de triomf, més insaciable,—
jo he malehit ab l' ánima dels avis,
sentint en mí 'l rebroll dels seus agravis,
com rebrolla en tot cor pura l' essencia
del amor á la santa Independencia.

Acostát del avior al rich sagrari,
he condemnat, ab ánima resolta,
la bullenta passió d' inmens deliri
ab que t' esprità 'l déspota; 'l martiri
de ma trahida patria, aquell calvari
¿cóm resseguir podia, cóm guaytarlo
sens bátrem l' esperit l' ira revolta
dels qui en jorns afrontosos van pujarlo?

II

Més tart, he compadit la desventura
que t' estimbá en Sedán desde l' altura
d' ilusori poder! Tu, somniosa
més que vil criminal, la rassa bella

del Laci, ab raigs d' Orient esplendorosa,
 ansías retornar... Mes t' aconsella
 fementida promesa,
 y rancunia fatal contra 'l domini
 de viril gent un dia á tu sotmesa.
 Lo prodigiós accent de la sabiesa,
 condolent tos afanys, no 't vens ni torsa,
 y ¡ay! més que del esclat d' aquella forsa,
 de tu mateixa ets víctima en ta empresa!

III

¡Ab quánta maravella avuy t' admira
 la patria de mon goig y t' anomena
 germana y per ta sort prega y suspira!
 La pía Caritat, del mon serena,
 á tos peus, noble Fransa, agenollada,
 primaveral tendríssima besada
 reb de tos dolços llabis,
 y... ¡oh sombras venerables de mos avis,
 ohú! L' ira implacable,
 qu' en compassió 's torná, fou la poncella
 del fraternal amor que 'l cel inspira...
 ¡Sombras dels meus passats, cessi vostra ira!
 Somriuhem d' esperansa,
 en lo cor del progrés, Espanya y Fransa.

J. RIERA Y BERTRAN.

26 Novembre 1879.

AL AMOR

DESDE aquell jorn, oh amor, en que rendida
Dá mos prechs te mostrares, y ta porta,
llindar del paradís, me franquejares,
quant tardeneres sento que discorren
les hores pera mí, mentre es de dia!
Si sabesses, oh amor, còm he avorrida
la llum del sol que lluny de tu 'm desterra!
tament sembla que sa llum, benèfica
per tot y per tothom, ha de cegarme
á mi tan sols... ¿Còm no, si la nit tènebre,
tos ulls esplendents, tornan clar dia!
Dels Deus afavorit com nat me sento,
que si una volta dalt del cel llançaren
sa antorxa celestial per aclarirne
lo jorn dels homens tots, dintre tes conques,
y per mon goig tan sols, van colocalne,
dos sols esplendorosos més que l'astre.

Còm te 'm figuro jo dintre ta cambra,
mentres espero l' hora d' abraçarhi,
entre perfums y flors de tota mena
y ab deixament encara mig vestida,
incert lo teu esguart y en tes espatlles
de tos cabells lo devassall magnífich!
Tantost en ella 't veu, l' auzell que lliure
se creu entre los ferros en que 'l tancas
quín refilar de bo... ¡tu comprenentlo,
devant l' atril, tes mans lleugeres corren
sobre 'l teclat que brota á torrentades
les notes de Chopin ab que m' encisas.

¡Quín anyorar més dols mentre es de dia!
quín viure de recorts, y quín forjarne
nous plers pel pervenir! ta fantasía
á mon recort entera se consagra.
Oh dols amor, ja miro aponentida
la llum del sol qu' á tos brassos m' enmena
y corro á tu com corre l' infant tendre
als braços dolsos del amor de mare.
Com jo, contant minuts que 't seran segles,
en ta finestra miro't ja abocada
ab ta mirada devorant la via
qu' ha de portarme á ta maysó adorada.
Véure'm al lluny y correr á ta porta
y en tos braços estrèye'm será á l' hora;
y com fada gentil, á dins ta cambra
me guiarás ab la remor aquella
del croixir de tes sedes, qu' en vá volen
assemblarshi les aures suspirantes
d' un bosch de suors lliscant en l' espessura.

R. E. BASSEGODA.

TEATROS

DE MORT A VIDA, *drama en tres actes y en vers, original de*
D. JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

OM anunciarem en una *nova* de LA RENAIXENSA, fou molt ben rebuda per lo públich del *Teatro Catalá* la última producció de D. Joaquim Riera y Bertran, lo drama en tres actes y en vers, *De mort á vida*.

Seguint nostra costum ab tota obra important, no volguerem després de haver assistit á la primera representació parlar extensament d' aquesta, ja per la inseguritat que 's compren tingan los actors en lo desempenyo de sos papers, ja per haver vist moltes vegadas en segonas representacions variada alguna part important de l' obra, lo que fa que la critica 's solgui trobar en fals al precipitarse censurant lo que ja després resulta digne d' elogi. No es que nosaltres ab aquestas paraulas volguem culpar als autors per tal procedir, lluny d' aixó: com nostre interés está en que l' obra millori, degues á la causa que 's vulla, sempre 'ns mereixerán alabansas aquells que convensuts de las justas advertencias del públich, quan son tals, son prou atents ab ell per escoltarlo y corretjirse, ja que 'l profit recau en be propi.

Nosaltres haviam sentit á dir que 'l públich del *Teatro Catalá* estava viciat per la preponderancia de certa classe de dramas, conmoventse sols devant d' efectes llampants, rebuscats ó boirosos. May hem participat d' aquesta idea recordant l' entussiasme d' aquest públich per obras de valer reconegut per tothom, y per si abriguessem alguna dupte sobre 'l bon criteri del públich qu' en las primeras representacions d' un' obra catalana assisteix á Romea l' efecte causat per *De mort á vida* nos hauria confirmat en l' idea de que aquest públich es prou sensat pera aplaudir las bellesas allá hont se trobin com ho feu cridant ai Sr. Riera al final del primer acte, tres vegadas al final del segon y altre vegada al finalisar lo drama, donant en nostre concepte lo valor just que al obra li correspon.

Lo Sr. Riera, autor de varias obras escénicas, ha vingut ab aquesta á consolidar lo bon nom que gosa d' autor dramátich, podent nosaltres assegurar sense por d' erro, que *De mort á vida* es la millor de quantas obras dit senyor ha donat fins avuy al teatro.

Si alguna correcció ha fet l' autor després de la primera representació á la seva obra, es aquesta tant insignificant que passa desapercebuda per l' espectador. Lo primer acte, esposició de l' obra, está molt ben pensat; los tipos reals á tot serho ja 's presentan clars fentse interessants desde 'ls primers versos posats en sos llavis. Se distingeixen per sa naturalitat, entre altres, l' escena nou y la final del acte que deixa viu l' interés.

L' acte segon mes acabat que 'l primer y de més forsa dramática, fa creixer notablement aquest interes; l' acte avansa entre l' atenció unánime del públich que arrenca per últim en un aplauso estrepitós, impresionat fins al fons del ánima per lo soliloqui del protagonista tant ben desenvolupat com dut á terme, per la escena final qu' es la de major efecte del obra.

En lo tercer acte lo Sr. Riera no sigué tant afortunat com en los anteriors. No hi hem sapigut trobar prou consecuencia en la successió dels fets que 's desprenen dels altres actes y 'ns dol sobremanera que l' autor acudeixi á un recurs d' efecte que no 's despren ni del carácter dels personatjes ni de sa situació: la deshonra de la filla contada per l' amant al pare d' aquesta. Es veritat que sense la noticia d' aquesta deshonra, potser no s' hauria dat lloch á las dramáticas escenas que la succeheixen, pero creyem que 'l Sr. Riera nonecessita posar lo peu en fals per anar allá hont vol y que sino aquestas escenas altrás n' hauria trobat també bellíssimas per altra via.

En conjunt l' argument *De mort á vida* es bastant nou dintre 'l teatro catalá. L' honra patria y l' amor son los nobles sentiments que hi predominan. Lo desarrollo d' aquest argument es tractat ab sobrietat y bon gust; lo llenguatge propi; la versificació esmerada y sembrada de pensaments, poétich sens que 'l lirisme hi sobresurti, llevat d' algunas escenas.

Los actors han tractat l' obra ab molt afecte. Lo Sr. Cazorro representá son paper d' una manera acabada. La Sra. Abella hi posá gran mirament en lo seu, lo Sr. Fontova, per qué dirho? be com sempre, y 'l Sr. Soler en lo difícil paper de protagonista de l' obra nos sorprengué agradablent, descubrintli qualitats envejables pera 'l drama, qualitats qu' estem segurs qu' en las primeras representacions fins ell mateix dubtava en atribuhírselas segons la prudencia ab que vegerem que desempenyava 'l paper; prudencia, ó millor, temor que nosaltres voldriam anés perdent ja que li sobra talent y cor per llensarse en avant.

G.

NOVAS

HA baixat al sepulcre D. Antoni Pergnes de las Casas, rector que fou de nostra universitat, y un dels eminents escriptors de fama mes ben adquirida y que mes ha contribuït á propagar los coneixements literaris en nostra patria. LA RENAIXENSA que 's dol fonament de sa perdua, junta son dolor al de sa atribulada familia.

Pera representar obras dramáticas en provensal s' está construhint en Montpeller un edifici que durá 'l nom de *Teatro romanich*.

En lo teatro Romea ha sigut molt ben rebut lo drama de D. Conrat Roure, *Pau Clarís*. L' autor fou cridat á l' escena sis vegada durant la representació de l' obra. Pera que nostres lectors pugan formarse idea de la bellesa de conceptes y esmerada versificació publicuém en altre lloch d' aquest número la *Cansó dels segadors*. Lo senyor Fontova estigué com sempre á gran altura. En los demás actors s' observá certa inseguritat que desapareixerá sens dupte en altres representacions. Altre dia nos ocuparém de l' obra mes per extens.

S' ha constituït lo Consistori dels Jochs florals de la manera següent: President, D. Teodoro Llorente; Vicepresident, D. Ramon de Siscars; Secretari, D. Francesch Matheu, y Vocals, D. Conrat Roure, D. Alvaro Verdagner, D. Joan Sardá y D. Emili Vilanova.

En lo teatre Romea s' ha estrenat una pessa de D. Miquel Palá, titulada: *Als peus de vosté*. L' obra, escrita ab facilitat, abunda en acudits qu' exitan la hilaritat del públich. L' autor fou cridat á la escena.

Despres d' haver fet entrega al Sr. Tobella de la cantitat recullida per aquesta administració per los desventurats de Murcia, hem rebut 4 rals oferts per D. Ramon Planas, que 'ls enviarem á dit senyor al mateix objecte.

En lo teatro del Odeon s' ha estrenat un drama de D. Salvador Cort, titulat *Entre 'l crim y la virtut ó Miserias del feudalisme*.

Lo distingit escriptor Mr. Savine, de qui parlarem en lo número anterior, está traduhint al francés á mes de las obras que ja indicárem, *La Atlántida* de D. Jascinto Verdagner.

Elegantment imprés hem rebut un folletet que com á regalo de bodas han dedicat á D. Martí Genís y Donya Pepeta Aromí, los distingits escriptors vigatans D. Francisco Masferrer, D. Joseph Serra y D. Lluís Nadal. Conté dit llibre una galana poesia de cada un dels mentats autors, dedicada á llohar tan plausible unió.

En l' *Associació catalanista d' excursions científicas* ha tingut lloch últimament una vetllada solemne ab motiu de colocar en la sala de juntas lo retrato del catalá Ali-Bey, ab gran acert pintat per D. Modest Teixidó. Després del discurs del Sr. President D. Eduart Tamaro, 'n pronunciá altre lo Sr. Aulestia sobre 'ls viatjes y obras de Ali-Bey que fou molt aplaudit per la abundancia de coneixements y atinadas consideracions. A continuació 's llegiren poesías dels Srs. Riera, Torres, Pons y Massaveu, Verdú y Blanch y Romani; y doná las gracias lo Sr. Valls y Vicens ab un breu discurs sobre la conveniencia de las galerías de retratos d' homes ilustres.

Lo diari portugués *O emancipação* publica un article laudatori del llibre de D. Narcís Oller, *Cróquis del natural*.

En la *Associació d' excursions catalana* doná una conferencia molt erudita D. Salvador Sanpere y Miquel, sobre la conveniencia de las excursions pera 'l descubrimient dels orígens de la patria catalana. Meresqué molts elogis del públich que omplia aquell local.

Ha sigut molt ben rebuda en lo teatro de Vilanova, una pessa de D. Ferran Rodriguez, *Los borregos de Vilanova*.

SUMARI

JOAN SARDÁ.	Lo catalanisme y la literatura catalana.	441
NARCÍS OLLER Y MORAGAS.	Una juguesca.. . . .	452
JOSEPH FITER É INGLÉS.. . . .	Biografía de D. Joaquim Gatell y Folch.	461
FELIP BENICI NAVARRO.	Lo llibre dels Jochs Florals de Barcelona en l' any XXI de llur restauració.. . . .	469
CONRAT ROURE.	La cansó dels segadors.	479
JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.	A la Fransa compadida dels pobles espanyols inundats.	481
R. E. BASSEGODA.. . . .	Al amor.	483
G.	Teatros.. . . .	485
	Novas.	487